

УДК 354.332

Ю. М. Семенова,
аспірант, Національний університет водного господарства та природокористування
ORCID ID: 0000-0001-7805-6213

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.14.77

ЕКОЛОГІЧНЕ СТРАХУВАННЯ У КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВОДОКОРИСТУВАННЯ

Y. Semenova,
postgraduate student, National University of Water and Environmental Engineering

ECOLOGICAL INSURANCE IN CONTEXT OF WATER RESOURCES USE STATE REGULATION

У статті визначається проблематика державного регулювання напряму екологічного страхування як одного з інструментів організаційно-економічного механізму державного регулювання раціонального природокористування, зокрема водокористування. Було враховано передумови запровадження системи екологічного страхування, розробки та впровадження низки страхових продуктів. Визначено місце екологічного страхування у загальній системі страхування України. Враховано міжнародний досвід використання страхового інструменту для раціоналізації водокористування в Україні.

Проаналізовано чинний страховий продукт захисту цивільної відповідальності об'єктів 1, 2 та 3 рівнів небезпечності та визначено слабкі сторони цього продукту. Проаналізовано низку перспективних напрямів розвитку екологічного страхування на основі існуючого механізму та завдань економічної політики у галузі раціонального водокористування. Визначено оптимальний напрям, який враховує розвиток ринку страхових послуг у галузі довготривалого екологічного страхування. Такий сценарій передбачає функціонування як угод обов'язкового цивільного страхування, так і добровільних страхових угод і координується з програмами розвитку страхового ринку, створеними НБУ та українською федерацією убезпечення. Визначено, що страхові продукти сучасного українського ринку страхування можуть стати передумовами створення новітніх продуктів у системі екологічного страхування.

The article deals with the problems of state regulation of the ecological insurance sector as one of the instruments of the organizational and economic mechanism of state regulation of rational nature management, in particular water use. The preconditions for the introduction of the environmental insurance system, the development and implementation of a number of insurance products were taken into account. The place of ecological insurance in the general insurance system of Ukraine is determined. The international experience of using the insurance instrument for rationalizing water use in Ukraine is taken into account.

The active insurance product for the protection of civil liability of objects 1, 2 and 3 levels of danger was analyzed and the weaknesses of the given product were determined. A number of perspective directions of development of ecological insurance on the basis of the existing mechanism and tasks of economic policy in the field of rational water use are analyzed. The optimal direction, which takes into account the development of the insurance services market in the field of long-term environmental insurance, is determined. This scenario implies the functioning of both compulsory civil insurance and voluntary insurance contracts and is coordinated with the insurance market development programs established by the NBU and the Ukrainian federation of insurance. It is determined that insurance products of the modern Ukrainian insurance market can become the prerequisites for the creation of the newest products in the system of environmental insurance.

The increase in the amount of losses incurred by water resources aims at prompt recovery of such losses for the adoption of appropriate environmental decisions regarding both the restoration

of the water fund and the compensation of individuals and entities affected by critical water pollution. It is logical to include the component of water resources in the system of environmental insurance by increasing the list of environmental risks.

*Ключові слова: екологічне страхування, водокористування, державне регулювання.
Key words: ecological insurance, water resources use, decentralization, state regulation.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Державне регулювання екологічного страхування спирається на доволі слабку законодавчу базу, що пов'язане із цілковитою нерозвиненістю цього напрямку як одного з інструментів організаційно-економічного механізму державного регулювання природокористування загалом і зокрема водокористування. Ключовим завданням державного регулювання такого сектору є сприяння імплементації страхових продуктів екологічного страхування в сучасну економіку України, що відповідає базовим стратегіям розвитку страхового ринку у найближчі роки. Попри таку відповідність, ініціювання створення таких страхових продуктів не відбувається, тому зазначене завдання цілком знаходиться у полі державного регулювання.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питаннями та проблематикою страхування займалися науковці у галузі економіки та юриспруденції. З точки зору механізмів державного управління, це питання є недостатньо дослідженим. Проблематику впровадження нових страхових продуктів (у рамках нашого дослідження — продуктів, пов'язаних з покриттям страхових ризиків щодо природокористування), досліджували науковці Лютий І.О., Журавка О.С., Бочкарева Т.О. [8; 10]. Праці вказаних науковців розглянуто у процесі розгляду теоретичних аспектів розвитку ринку страхування у даній статті.

Науковці зосереджуються на питаннях розвитку страхового ринку у контексті економічних процесів, проте практична реалізація завдання вирішення проблем раціонального водокористування у потребує подальшого вдосконалення державного регулювання напрямку екологічного страхування та подальших наукових досліджень у даному секторі.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є формування напрямів державного регулювання розвитку ринку надання послуг екологічного страхування для вирішення базових проблем раціонального водокористування.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Враховуючи, що екологічне страхування є одним з регулятивних факторів системи раціонального природокористування, дієвий регулятивний механізм у сфері природокористування враховує поточну проблематику розвитку страхового ринку в Україні загалом і сектору екологічного страхування зокрема. За нормами законодавства, екологічне страхування передбачає відшкодування збитків, яких зазнає страховик, тобто, фактич-

но, суб'єкт природокористування, і відшкодування збитків, завданих третім особам внаслідок діяльності страховика.

Міжнародний страховий досвід у зазначеному сегменті базується на страхуванні довкілля, яке може постраждати внаслідок екологічних катастроф і здійснюється за правилами, передбаченими для страхування майна. Зростання обсягів збитків, яких зазнають водні ресурси, ставить на меті питання швидкого відшкодування таких збитків для прийняття відповідних екологічних рішень, що стосується як відновлення водного фонду, так і відшкодування шкоди фізичним та юридичним особам, постраждалим внаслідок критичних забруднень води. Логічним є включення складової водних ресурсів у систему екологічного страхування шляхом збільшення переліку екологічних ризиків. Моделювання розвитку ринку екологічного страхування в у контексті державного регулювання передбачає врахування декількох можливих стратегій.

Державою розроблялась модель обов'язкового екологічного страхування шляхом прийняття Закону України про екологічне страхування [1], що враховує відшкодування третім особам внаслідок аварії або пожежі на об'єкті підвищеної небезпеки, хоча не враховує питання сталого розвитку, а також не виконує функцій, економічного інструменту раціоналізації водокористування. Зокрема цей закон не враховує сегмент більшості водокористувачів, які не є об'єктами підвищеної небезпеки. Страхова сума за даним сценарієм, розрахована станом на 2002 рік, становила для групи об'єктів 1 категорії небезпеки — 11560000 гривень; для груп об'єктів 2 категорії небезпеки — 4046000 гривень; для груп об'єктів 3 категорії небезпеки — 2601000 гривень. Страхова виплата на відшкодування шкоди, заподіяної природним ресурсам, становила 30% страхової суми — відповідно 3468000 грн у випадку аварії на об'єкті першої категорії небезпеки. Співвідношення страхових платежів до сумарних інвестицій, необхідних для безпечного функціонування гідротехнічних споруд, доводить неефективність даного виду страхування щодо водоохоронної діяльності. Водночас ліміти на страхові виплати, встановлені страховиками, не влаштовують підприємства-забруднювачі. Окрім того, процедура відшкодування не передбачає виплат у разі порушення підприємством поточного законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища. З іншого боку, включення питань водоохоронної безпеки до страхової угоди дозволить страховальнику коригувати виплати, базуючись на розслідуванні природоохоронної діяльності підприємства, і покласти частину фінансової відповідальності за заподіяну шкоду на страховика, регулюючи розмір франшизи. Розвиток страхового ринку у сегменті екологічного страхування повинен виконувати інвестиційні та контрольні функції [2; 3].

Ідея створення фондів запобіжних заходів для спрямування страхових ресурсів на технічне обладнання для попередження критичних ситуацій, пов'язаних із водокористуванням та водопостачанням, демонструє більшу відповідність до завдань ефективного функціонування ринку екологічного страхування. Структура активів страхових компаній, визначених відповідно до статті 31 Закону України "Про страхування" [4], для представлення страхових резервів станом на 31.12.2017 становила:

- 12 238,2 млн грн (або 33,9% від загального обсягу активів) активів, дозволених для представлення банківськими вкладками (депозитами), що на 709,6 млн грн (або на 6,2%) більше, ніж попереднього року. Водночас обсяг активів, дозволених для представлення банківськими вкладками (депозитами) на поточних рахунках в іноземній валюті зменшився на 293,7 млн грн (або на 14,1%) і становив 1 793,3 млн грн проти 2 087,0 млн грн станом на 31.12.2016;

- 6 653,6 млн грн (або 18,4% від загального обсягу активів) активів, дозволених для представлення акціями (на 16,5% менше у порівнянні у попереднім роком);

- 6 572,1 млн грн (або 18,2% від загального обсягу активів) активів, дозволених для представлення цінними паперами, що емітуються державою;

- 4 054,5 млн грн (або 11,2% від загального обсягу активів) активів, дозволених для представлення правами вимог до перестраховиків;

- 2 757,4 млн грн (або 7,6% від загального обсягу активів) активів, дозволених для представлення грошовими коштами на поточних рахунках.

Водночас, основним джерелом фінансування заходів, пов'язаних із попередженням виникнення надзвичайних ситуацій, а також подолання їх наслідків, є національний прибуток, натомість сегмент страхування тільки розвивається. За результатами аналізу статистичних даних, запропоновано диверсифікувати джерела поповнення резервів страхових фондів, включивши такі варіанти:

- засоби державного, регіональних та місцевих бюджетів;

- засоби державних позабюджетних екологічних фондів;

- власні засоби суб'єктів господарства, створені з метою самострахування;

- внески у страхові компанії.

Поточна система екологічного страхування передбачає віднесення даного виду страхування до категорії нерухомого майна (майнового страхування), хоча безпосередньо пов'язане із відшкодуванням збитків за умови виникнення забруднень навколишнього природного середовища [5]. Низька фінансова місткість страхового ринку України призводить до перестраховання в іноземних компаніях [6]. Станом на 2017 рік за договорами перестраховання ризиків українські страхові компанії сплатили частку страхових премій у розмірі 18333,6 млн грн перестраховикам-нерезидентам (3396,2 млн грн) та перестраховикам-резидентам — 14937,4 млн грн. Частка сплачених коштів перестраховикам за кордон знизилась на 14,3% у порівнянні з 2016 роком, що свідчить про тенденцію зменшення перестраховання за кордоном. Водночас збільшилась частка резидентів з рівня 68,7% за 2016 рік, до рівня 81,5% за 2017 рік. Від загальної суми сплачених часток страхових премій на перестраховання нерезидентам найбільше сплачено до Швейцарії —

16,9%, Великобританії — 15,5%, Німеччини — 10,3%, Польщі — 9,7%, Австрії — 7,1% та Малайзії — 6,7% [7].

Враховуючи слабку сторону існуючої моделі страхування, у тому числі екологічного страхування — слабку інфраструктуру, що не дозволяє надавати страхувальникам усього спектру пов'язаних зі страхуванням послуг (консультаційних, експертних, маркетингових), потенційно зростає попит на іншу стратегію розвитку ринку екологічного страхування, а саме: сприяння конкурентному середовищу між страховим та банківським бізнесом [7]. Така стратегія передбачає три варіанти розподілу ресурсів [8]:

- перевага у страхових компаній (на прикладі Великобританії);

- перевага банківського сектору і заощадження коштів на банківських рахунках для використання у сегменті водоохоронної діяльності та відшкодування збитків, завданих навколишньому природному середовищу у формі штрафів;

- єдиний конгломерат банківського та страхового сектору, що передбачає створення кредитних продуктів з урахуванням екологічного страхування.

Водночас конкуренція у банківській сфері вимагає створення максимальною лояльних депозитних продуктів, що суперечить стратегії залучення екологічного страхування у дані продукти (у випадку добровільного страхування). Низька мотиваційна складова щодо екологічного напрямку в Україні ставить страховий сектор на друге місце після банківського, оскільки розміщення активів на банківських рахунках дає більшу варіативність їхнього використання [9]. Оптимальним є створення низки страхових продуктів як альтернативи обов'язкового цивільного страхування шкоди, заподіяної третім особам внаслідок настання страхових випадків за приміром страхування від техногенних, фактично, екологічних, збитків [10]. Ефективність даного виду страхування стосовно підвищення економічної відповідальності за негативні екологічні ситуації доводить досвід країн західної Європи та США. Перевагою такого страхування для страхувальника є механізм, що передбачає як відшкодування шкоди, заподіяної населенню, а також збитків, заподіяних їх майну, так і шкоди, завданої власне навколишньому середовищу (природним ресурсам). У випадку настання критичної техногенної ситуації (аварії), підприємство сплачує штраф державі і водночас отримує компенсацію від страхової компанії. Така стратегія передбачає державну підтримку підприємствам, які не можуть залучити достатню кількість коштів для придбання страхового покриття можливих збитків. У такому випадку уряд функціонує як перестраховальник: частину страхового внеску підприємство сплачує державі, і у випадку настання страхового випадку держава компенсує частку, на яку страхова виплата перевищує наданий страховою компанією ліміт. Проте недосконалість системи екологічної експертизи створює проблематику коректної виплати страхувальнику. У такому випадку повинна діяти єдина структура екологічної експертизи, прийнятна як для страхових компаній, так і у контексті державного регулювання страхових ризиків [11]. Основою забезпечення механізму страхування можуть стати зміни до порядку надання ліцензій. Зазначена стратегія передбачає створення продукту: страхування за ризиком забруднення, що ставить завдання ретельного підбору критеріїв даної страхової програми і, відповідно, виділення даного ризику в окрему програму. Довготривала перспектива передбачає перехід від короткострокового до довгострокового еколо-

гічного страхування, що у найбільшій мірі відповідає стратегії сталого розвитку процесів державного регулювання раціонального водокористування.

Сучасна практика екологічного страхування в Україні пропонує угоди обов'язкового страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яка може бути заподіяна пожежами та аваріями на об'єктах підвищеної небезпеки, включаючи пожежовибухонебезпечні об'єкти та об'єкти, господарська діяльність на яких може призвести до аварій екологічного та санітарно-епідеміологічного характеру. До таких об'єктів водогосподарських комплексів відносяться гідротехнічні споруди 1, 2 і 3-го класів. Угода такого зразка включає такі фактори:

- вид господарської діяльності;
- категорію об'єкту підвищеної небезпеки;
- кількісний та якісний склад небезпечних речовин на об'єкті страхувальника;
- технологічні процеси, пов'язані із небезпечними речовинами;
- відстань об'єкту до населених пунктів, до земель еколого-господарського значення та водних об'єктів;
- рік введення об'єкту в експлуатацію та проектний строк експлуатації;
- наявність або відсутність охорони об'єкту підвищеної небезпеки;
- наявність інших угод страхування щодо об'єкту.

ВИСНОВКИ

Таким чином, усі передбачені напрями розвитку страхового ринку стосовно екологічного страхування знаходяться у полі регулятивного впливу держави. Оптимальною базою для створення нових страхових продуктів є готові продукти страхового ринку України, які є достатньо розвиненими, функціональними та інтегрованими у сучасну економіку України. Очікувані ефекти від екологічного страхування полягають у фінансовій стабілізації; зростанні виробництва, орієнтованого на раціональне природокористування; підвищенні інвестиційної привабливості страхувальників; зменшенні відрахувань у державу внаслідок штрафів, перевищень лімітів, забруднення водних ресурсів, а також соціальних відрахувань; підвищенні екологічності товарів та зменшенні їх водомісткості; стимулюванні вторинного водокористування та запровадженні замкнутих циклів водокористування.

Література:

1. Проект Закону про екологічне страхування. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=1046&skl=5
2. Вовчак О.Д. Страхування: навч. пос. / О.Д. Вовчак. — Львів: "Новий Світ — 2000", 2006. — 480 с.
3. Басовский Л.Е. Прогнозирование и планирование в условиях рынка. — М.: ИНФРА-М, 2003. — 260 с.
4. Закон України "Про страхування" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: rada.gov.ua
5. Корнілова О.М. Статистична оцінка ринку страхових послуг України / О.М. Корнілова, Ю.В. Буршитіна // Збірник наукових праць Дніпропетровського національного університету. Серія: Економіка, 2012. — № 3 (6) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: vestnikdnu.com.ua
6. Обуховська К. Страховий ринок України у повній мірі потрапив під вплив економічної та політичної кризи

/ К. Обуховська [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ukrinsurance.com.ua/

7. Статистика страхового ринку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://forinsurer.com/stat>

8. Лютий І.О. Страхові компанії у розбудові фінансового ринку України / І. Лютий // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. — 2006. — № 81/82. — С. 24—26.

9. Ковалев В.В. Финансовый анализ: Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Финансы и статистика, 2000. — 512 с.

10. Журавка О.С., Бочкарева Т.О. Фінансова безпека сучасного страхового ринку України [Текст] / О.С. Журавка // Економіка. Фінанси. Право. — 2015. — № 6/1. — С. 57—65.

11. Statistical Yearbook of German Insurance 2015 / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.en.gdv.de/wplcontent/uploads/2015/11/Statistical_Yearbook_2015.pdf

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2002), "Draft Law on Environmental Insurance", available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=1046&skl=5 (Accessed: 15 July 2019).
2. Vovchak, O. D. (2006), Strakhuvannia [Insurance], Novuy Svit, Lviv, Ukraine.
3. Basovskiy, L. E. (2003), Prognozuvannia I planuvannia v umovah rynku [Forecasting and planning in market conditions], Infra-M, Moscow, Russia.
4. Verkhovna Rada of Ukraine (1996), The Law of Ukraine "On Insurance", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80> (Accessed: 15 July 2019).
5. Kornilova, O. M. (2012), Statystychna otsinka rynku strahovykh poslug Ukrainy [Statistical estimation of the insurance services market in Ukraine], Ekonomika, Dnipro, Ukraine.
6. Obukhovs'ka K. (2015), "The Ukrainian insurance market was fully hit by the economic and political crisis", available at: www.ukrinsurance.com.ua (Accessed: 15 July 2019).
7. forinsurer.com (2019), "Statistics of the insurance market of Ukraine", available at: <https://forinsurer.com/stat> (Accessed: 13 June 2019).
8. Liutyi, I. O. (2006), "Insurance companies in the development of the financial market of Ukraine", Herald of Kyiv national university of Ukraine by T. Shevchenko, vol. 81/82, pp. 24—26.
9. Kovalev, V. V. (2000), Finansovyi analiz: Upravleniye kapitalom. Vybory investitsiy. Analiz otchetnosti [Financial Analysis: Capital Management. Choose investment. Reporting analysis], Finances and Statistic, Moscow, Russia.
10. Zhuravka, O. S. and Bochkarova, T. O. (2015), "Financial security of the modern insurance market of Ukraine", Economy. Finance. Law., vol.6/1, pp. 57—65.
11. German Insurance Association (GDV) (2015), "Statistical Yearbook of German Insurance 2015", available at: http://www.en.gdv.de/wplcontent/uploads/2015/11/Statistical_Yearbook_2015.pdf (Accessed: 14 July 2019).
Стаття надійшла до редакції 16.07.2019 р.